

Lechee mot norr och nordvest ända till 13° latitud. Här kom han öfver en vattenskilnad till floden Zaire's eller Congo's många källfloder, hvilka flyta mot norr, ehuru åter Congo vid 5° sydl. lat. gör en krökning åt vester och utfaller i Atlantiska hafvet. Livingstone gick vestligt öfver sagde källfloder och kom slutligen till Portugiska besittningen Loanda i Angola, litet norrom floden Coanza's utlopp i hafvet vid 9° latitud. Från Loanda återvände han samma på väg till Linyanti. Fram- och återresan hade varat från Sept. 1854 till September 1855.

Sedan han dröjt inom Makololoernas land till den 3 Nov. 1855 begaf han sig väg till östra kusten. Han fick nu af Sekeletu icke mindre än 114 följeslagare. Färden gick åter från floden Zambezes omtalade krökning åt öster. Stora vattenfall och fientliga stammar på Zambezes södra strand hindrade honom att begagna floden. Resan gick derföre öfver land på norra sidan om densamma ända till 49° longitud, der han begaf sig öfver till södra stranden. Det är i början af denna resa läsaren i ofvanstående utdrag finner honom vid 45° longitud ungefär och, emedan Zambeze från krökningen till en början flyter nordostligt, vid 16° latitud. De bifloder, som omtalas, flyta från norr in i Zambeze.

Femte häftet ledsagar vår resande till öfvergången öfver Zambeze, från hvilken punkt han ännu har 70 à 80 Sv. mil till flodens utlopp i Indiska hafvet, hvilket, då den här flyter sydostligt, finnes vid 18° latitud.

Livingstone's resor hafva bevisat, att hela detta bälte af Afrika, mellan 10 och 20 grader sydl. latitud, är rikt bevattnad och för det mesta ett herrligt fruktbarande land. Af hans såsom af Barth's berättelser visar sig, att endast vid hafskusten finnas egentliga Negrer, svarta med den i afbildningar vanligen framställda negerfysionomin – ehuru denna äfven här icke är allmän. Hos folken i det inre är hudfärgen vexlande ända till ljust gulgrå, och de i boken meddelade ansigtsafbildningarne visa vackra typer, med hög, nästan rak panna och näsa. Högst märkvärdigt är deras i allmänhet fredliga, hederliga ja vänliga beteende mot den resande, och de honom åtföljande Makololoernas tillgifvenhet och lydnad är underbar. Sekeletus och hans faders förstånd och frikostighet äro icke mindre förundransvärda.

Red.

69 INHEMSK LITTERATUR.

Litteraturblad n:o 10, oktober 1860

SUOMI, TIDSKRIFT I FOSTERLÄNDSKA ÄMNEN. 1859. H:FORS 1860.

Närvarande årgång är den nittonde i ordningen. Det är glädjande finna, att lika litet som Finska Litteratursällskapet förtröttats att med fortfarande förlust påkosta utgifvandet, lika litet arbetare saknats, som försett tidskriften med ett passande innehåll.

Häftet innehåller samlingar: »Materialier till Finska språkets ordbildningslära» af Joh. Reinh. Bergstadi; »Historiska urkunder» och »Handlingar rörande Finlands historia», meddelade de förra af Waaranen, de senare af Bomansson; samt »Suomalaiset sukunimet» i Wiitasaari af Kilpinen.

Bergstadi var en af de många, hvilka det blott en kort tid varit förunnadt att bevisa sin uppoffrande kärlek för Finska språket och litteraturen. För den tidigt hädangångne stod den vackraste väg öppen att under Castrén's ledning träda i hans fotspår. Han åtföljde nemligen Castrén på dennes senaste resa till Sibirien. Men sjukdom hindrade

honom redan att fortsätta resan; och efter återkomsten till fäderneslandet hade han blott få år att lefva för sitt mål. Det är kärt att af hans arbete så här tryckta minnesmärke bevaradt.

Uppsatser, som äfven för en större läsarekrets erbjuda något af intresse, äro i häftet: »Hafva Lappar och Finnar på skilda tider invandrat till Norden?» undersökning af Lindström och »Matkakertomus» af Jak. Länkelä.

Hr Lindström har redan i en tidigare afhandling sökt utreda, att Finska stammar i fordomtima bebott Europas kustländer mot Östersjön och Nordsjön – ja ännu längre i vester. Såvidt denna utredning, såsom för det mesta i närvarande afhandling, stöder sig på gamla författares vittnesbörd, är derom intet annat än godt att säga. Det skall åtminstone blifva svårt att jäfva dessa vittnesbörd, isynnerhet der flera skilda författares utsago öfverensstämmer. Visserligen erbjuda de af dem anförda folkslagsnamnen mycket rum för tvifvel; men vi bekänna att Hr L. i flera fall med en förvånande grad af sannolikhet tolkat deras betydelse med afseende på de ifrågavarande folkens senare och nuvarande namn. Men på en vida osäkrare botten befinner sig Förf., då han af nuvarande ortsnamns ljudlydelse vill sluta till deras Finska ursprung och på denna grund påstår, att Finland fordom varit bosatta i de ifrågavarande länderna. Då äfven historiska vittnesbörd för förhållandet äro att tillgå, kan det hafva sitt intresse att i ortsnamnen ännu återfinna spåren af fordna tiders skick. Men der bevisningen bygges blott på namnljudet, till och med på namnets etymologi, der kan historien icke af densamma hafva någon vinning.

I hufvudsak visar Hr L. klart nog, att der möjligen Lappar funnits, Finnarne aldrig varit långt borta. Men derigenom är den allmänt gällande åsigten, att de förra gått förut, de senare följt efter, ingalunda kullkastad. Huru långt försprång Lapparne haft, synes icke kunna utredas; och det ligger i sakens natur, att detta skall hafva vexlat på skilda orter och skilda tider. Men om Lapparne öfverallt haft Finnar till arftagare, synes vara osäkert; medan det tvärtom visar sig vara säkert nog, att en stor del Finska stammar aldrig stått i någon beröring med Lapparne.

Hr Länkeläs reseberättelse gäller Finnarne i Ingermanland, dit Hr L. på Litteratursällskapets vägnar gjort en färd, för att samla runor m. m. Innehållet är i många delar lärorikt och berättelsen läses med nöje. Förf. är en af de få Finska skriftställare, som hafva *en stil*. Den förefaller i början sökt; men man öfvertygas snart, att man har att göra med författaren, icke med en af honom antagen drägt. Hans stil är så slående kraftfull och pregnant, att hvar och en måste finna, att i den rör sig och lefver en egendomlig anda. Det är i en tid, då de flesta skriftställare äro slagna till samma slantar, i sanning uppfriskande att träffa på något undantag från hopen. En viss grad af kantighet i denna stil hoppas vi omsorg och tid skola afnöta. Vi böra tillägga, att en stil af denna art i en *berättelse*, som rör några Finska bondbyar, icke har sin bästa plats; och det vore utan tvifvel en vinst, om Förf. för framtiden i dylika fall kunde gifva den något af epikens bredd och lugna gång, »Majora canens» må han lemna dess egendomlighet sin fulla frihet.

Till prof aftrycka vi här nedan Förf:s omdöme om folkets lynne och ståndpunkt i bildning.

Bland de i årgången meddelade historiska Handlingar finnas några, som väl förtjena att af hvar man läsas. De angå det eviga eländet här i Finland, fredseländet nemligen och krigseländet, det förra föga

mindre än det senare. Skatterna drifva bonden från sin jord och från landet, ifall icke adelsmännen redan tagit den förra i besittning; och förmår han hålla sig kvar vid besittningen, lider han öfvervåld af embetsmännen, de militära bevisande sin makt och sitt mod genom att slå armar och ben af honom, hans hustru och barn. Under krigen bortföres folket till Ryssland och säljes till några kopek stycket; under freden begifva de sig sjelfmant till Esthland och Lifland, för att dock rädda sitt lif. Hvarje blad af landets historia är en utläggning af det förfärliga: *Væ victis!*

Årgången slutar med berättelse om Litteratursällskapets förhandlingar. 10

Vi böra upplysa derom, att exemplar af tidigare årgångar (1846–1855) säljas till 40 kopek. Priset på den närvarande, utgörande något öfver 20 tryckta ark, är 70 kopek.

LUONNON-KIRJA Z. TOPELIUXELTA, SUOMENTANUT JOH. BÄCKVALL. HELSINGISSÅ 1860.

Denna öfversättning af den allmänt kända och begagnade boken har en borgen för sin duglighet i öfversättarens namn. Hr Bäckwall, kapellan i Uleåborg, är som bekant redaktör för de förträffliga Oulun Wiikko Sanomat, hvilket blads spridning bland allmogen är lika önskvärd, som den utan tvifvel år från år är i tilltagande. 20

Den Finska öfversättningen af Naturens Bok anmäles här föräldrar af den bildade samhällsklassen till kännedom. Den erbjuder sig nemligen förträffligt till öfning i att läsa och lära Finska för barn, som begagnat originalet till läseöfning. Ty sådane kunna vanligen de första kapitlena nära nog utantill, och det blir dem ett lätt arbete att lära sig samma satser på Finska. När minnet icke räcker till, finnes i originalet en ordagrann öfversättning till hands. Och när ett barn sålunda genomgått första hundratalet sidor, kan man redan lemna i dess hand andra enkla berättelser på Finska. Vi förutsätta då, hvad äfven är oss bekant, att föräldrar finnas, som af kärlek till fosterlandet och dess framtid, anse sig böra låta sina barn lära Finska. Andra, förmoda vi, skola vara kloka nog att inse, att detta är nödvändigt för deras barns fortkomst, om de nemligen bestämma dem för embetsmannabanan; ty de kunna taga för afgjort, att intet af dessa barn utan att tala och skriva Finska skall erhålla någon plats i samhället, hvars innehafvare det åligger, att vårda Finska folkets angelägenheter. En menniskoålder skall mycket förändra i Europa – och i Finland. Säkert är åtminstone, att efter dess förlopp *icke Svenska* språket ensamt skall gifva en embetsman i Finland dagligt bröd. 30 40

MIETTEITÄ KATOVUOSISTA SUOMESSA. KIRJOITTI A. MANNINEN. KUOPIOSSA 1860.

Med förundran läser man denna skrift af en Finsk bonde. Manninen, ehuru numera lärare vid en landtbruksskola, kan med skäl så kallas, ty han är autodidakt och har alltså icke gjort den vanliga kurs, hvarigenom, huru knapphändig den än är, en bondson plär förvandlas till herreman. På egen hand har han inhemtat äfven kunskap i Svenska språket, tillräcklig för att läsa Svenska skrifter. Den enda egentliga undervisning, han af andra erhållit, är ledning under studium af 50

åkerbrukskemi vid universitetet, och hvad han ur muntliga föredrag kunnat inhemta under besök vid landtbruksinstituter här och i Sverige. Men dessa studier har M. gjort såsom redan fullmognad man.

Manninen är såsom författare förut känd genom en mängd artiklar i Suometar och ett par särskildt utgifna småskrifter, bland dem »Taito ja Toimi». Dessas innehåll är dock blott en frukt af tillfälliga observationer, studier och reflexioner. I närvarande skrift deremot har Författaren egnat sig åt undersökningar rörande ett självvaldt ämne, om missvexterna i Finland, för detta ändamål gjort studier och siktat och under allmänna synpunkter ordnat, hvad erfarenheten lär, dragande slutsatser för frågans upplysande ur det sålunda samlade materialet. Med ett ord: afhandlingen är en vetenskaplig undersökning, i hvilken Förf. äfven går tillbaka till meteorologins, fysikens och kemins läror samt åberopar statistikens vittnesbörd, och hvilken som sådan karakteriseras förnämligast af den logiska reda och ordning, hvarmed den blifvit genomförd.

Förf. talar först om missvextårens inträffande i Finland. Denna del är minst tillfredsställande, emedan Förf. haft så få historiska uppgifter att tillgå. Det skulle förtjena en särskild undersökning, huru ofta missvexter i landet förekommit t. ex. inom senaste halfannat sekel, huru stor del af landet missvexterna omfattat, och hvilka deras orsaker varit. Af vissa sockenbeskrifningar, såsom de af Förf. åberopade öfver Tyrvis och S:t Märten, finner man, att hithörande anteckningar förekomma i gamla kyrkböcker; och det vore af intresse att få alla sådana samlade och offentliggjorda. Förf. citerar en uppgift i Hr M. Weckströms »Anteckningar i Landthushållningen»: att ett år af *sju* skulle, enligt hvad erfarenheten lärt, vara ett missvextår. Om denna erfarenhet vore riktig, skulle en sådan periodicitet utan tvifvel ega sammanhang med den observerade sjuåriga periodiciteten för islossningen i landets floder, ur hvilken iakttagelse Nervander så snillrikt deducerade tiden för solens och de variabla stjernornas axelrotation.

Sedan undersöker Förf. orsakerna till missvexter. Vid hvarje sådan uppgifven orsak framställer han äfven medlen att, om möjligt, förekomma dem. Högst lärorik och väl genomförd är isynnerhet framställningen af de tre hufvudorsakerna: »öfverflödigt väta», »torka» och »frost». Det är torkan om våren och på försommarn, som oftast förorsakar missvext; och Förf. har med afseende härpå ett rikt och väl begagnadt tillfälle att orda om medlen att hindra eller åtminstone försvaga en sådan väderleks skadliga inflytande. Såsom öfriga orsaker upptager han: orkaner och hagelfall, mask, otjenlig såningstid och förvändt såningssätt, snöfall på ofrusen jord, vårfroster och isbränna.

Alla dessa orsaker gälla egentlig missvext. Men Förf. afhandlar dertill, huru sädesbrist förorsakas: genom olämplig väderlek för skörden och underlåtenhet att förekomma dess följder, och under sädens förvarande. Slutligen talar han om de medel, man anlitat och bör anlita, för att lindra den brist, som oafvändbara missvexter förorsaka, och framlägger i ett slutord sin på den föregående undersökningens resultat stödda öfvertygelse, att genom omtanke, drift och arbete icke blott missvexternas antal kan förminskas, utan äfven deras följder göras dräglige. Denna modiga förtröstan och detta vädjande till folkets egna krafter slutar afhandlingen lika vackert som berättigadt.

Det är känt, att en i Ryssland bosatt landsman skänkt Finska Litteratursällskapet medel, för att såsom prisfråga till besvarande uppställa: Hvilka äro orsakerna till missvexter i Finland och sättet att förekomma dem och lindra deras följder? – Bland flera svar, som

ingått, har Sällskapet med rätta tillerkännt priset, 150 Rub. S:r, åt A. Manninen's ifrågavarande afhandling. Författaren har med anledning häraf i några väl valda ord tillegnat sin skrift åt sagde landsman, Herr öfverste O. Furuhjelm. Vi föreställa oss, att Hr Furuhjelm med öfverraskning och glädje skall finna, att det är en Finsk bonde, som gjort sig förtjent af det utsatta priset; ty detta förhållande innebär en försäkran derom, att Finska menige allmogen väl en gång skall komma till den ståndpunkt i bildning, som gör det möjligt att bekämpa en karg jordmons och ett strängt klimats inflytanden.

För den Finska tidningspressen vore det väl ett åliggande att, mera än hvad skett, fästa uppmärksamheten på den förträffliga afhandlingen, hvars spridning bland allmogen vi hoppas presterskap och öfriga ståndspersoner på landet skola främja. Man kan vara öfvertygad, att de många upplysningar och goda råd, den innehåller, skola vara dubbelt verksamma, emedan de komma från en man ur allmogens egen krets.

10

HANDLINGAR I ANLEDNING AF PRESTMÖTET I ÅBO DEN 28 JUNI-1. JULI 1859. ÅBO 1860.

20

Den omfångsrika boken innehåller: förhandlingarne vid sjelfva mötet; åminnelsetal öfver framlidne erkebiskop Melartin af G. J. Lindström; tre predikningar, en Svensk af O. V. Ehrström, tvenne Finska af F. G. Hedberg och J. Grönberg; och slutligen »förberedande yttranden» af presterskapet, kontraktsvis, och af stiftets skollärare vid de särskilda läroanstalterna.

Om den anda, som på mötet gjort sig gällande vittna förhandlingarna intet annat än godt. Att mötet yttrat sig för konventikelplakatets upphäfvande, mot lagtvång i afseende å söndagens firande, mot medborgerliga fördelars beroende af nattvardsgång, öfverhufvud mot lärans understödande af lagens arm och för inverkan endast på öfvertygelens väg, i detta och annat liknande har Åbo stifts presterskap bevisat en så upplyst och förtröstansfull öfvertygelse, att, så vidt vi känna, den inom Lutherska kyrkan ingenstädes blifvit öfverträffad. Glädjande är också att finna representanterne af den pietistiska rörelsen i landet i dessa åsigtens bekännande öfverensstämma med flertalet af det öfriga presterskapet, ehuru det visst icke är mindre glädjande att finna ett flertal bland detta senare hylla samma åsikter. Öfverallt äfven inom Lutherska kyrkan har man sett dem, som makten hafva, ifrigt anlita lagboken icke bibeln, och der såsom t. ex. i Preussen och Würtemberg det pietistiska partiet kommit till makten, har det icke gjort något undantag från denna allmänna regel. Vi hafva nu och då läsit tidningsberättelser om prestmöten i Sverige, t. ex. senast i Göteborgs stift, men hafva icke funnit, att dessa möten varit något annat än toma ceremonier. Hvad våra egna tidningar anfört om senaste möte i Borgå stift, utvisar, att detta tillhört samma betydelslösa slag.

30

40

Jemte det anförda må nämnas, att byskolors, söndagsskolors och sockenbibliotekers inrättande af mötet för nödvändigt och nyttigt erkändes, att läsning af biblisk historia förklarades för gagnelig vid religionsundervisningen, hvaremot utanläsning af större katekesen icke ansågs behöflig; att presterskapet förband sig att hålla bibelförklaringar, att skilja katechismi-predikningarne från den vanliga gudstjenstpredikan, att undervisa i biblisk historie och bibelläsning i en förberedande skriftskola, året före den egentliga skriftskolan. Också uttryckte

50

mötet önskan, att två nya, alltså tillsammans tre serier epistlar och evangelier måtte anordnas, för att i bestämd årsföljd läggas till grund för predikningarne. Alla dessa och flera andra yttranden och beslut vittna likaså om den upplysta och allvarliga håg, som vid mötet gjorde sig gällande.

10 Vi tveka icke, att såsom vår åsigt uttala, att ett prestmöte sådant som det ifrågasvarande är en högt framstående företeelse inom Lutherska kyrkan i allmänhet och den Finska isynnerhet. Vi antaga då, att Åbo stifts presterskap icke skall låta sina yttrade åsigheter och beslut stanna härvid, utan att ett snart återkommande möte måtte ådagalägga att af dem blifvit verk och gerning.

De tryckta förhandlingarne synas knappt innehålla några andra yttranden, än sådana, som blifvit skriftligen till protokollet meddelade. Följden häraf är, att man icke alltid finner, på hvilka skäl det fattade beslutet grundar sig.

20 De här meddelade predikningar, som vid mötet höllos, måste förefalla hvarje läsare föga egnade för tillfället. Sjelfva de valda ämnena äro af den beskaffenhet, att predikandet öfver dem föga kan innehålla någon lärdom – vi mena lärdom för åhörarna. Det var säkert icke första gången det vördiga presterskapet hörde framställas; »Hörandet och tron såsom vilkoren för det kristliga lifvets begynnelse, fortgång och fulländning»; Den som verkligen tror Jesus vara Kristus, han är född af Gud, han håller också af kärlek Guds bud och öfvervinner verlden»; »Några rättfärdiggörelsens synnerliga frukter 1:o i förhållande till Gud, 2:o i förhållande till detta lifvets bekymmer.» Det var en tid efter reformationen då predikan blef blott torr dogmatik. Under senaste sekel och vid början af det närvarande var den åter idkeligt moraliserande. Båda dessa ensidigheter hafva blifvit förkastade. Men så finnes också i den moderna predikan hvarken bevisning
30 eller sedelära. Man skulle tycka, att åhörarekretsen vid prestmötet väl hade tålt vid något af den förra.

I de förberedande kontraktsmötenas förhandlingar påträffar man ett och annat votum, som föga öfverensstämmer med den i det allmänna mötets beslut rådande andan. Mötet synes hafva låtit den 17:e frågan om kyrkotukten förfalla. Men i kontraktförhandlingar finner man kyrkodisciplinens upplifvande lifligt förordas, och i ett kontrakt röstas till och med mot folkskolan.

40 Alla egentliga skolfrågor uteslötos från prestmötets förhandlingar, emedan tiden blef för korrt, och utsigt redan fanns till särskildt skolläramöte. Till yttrandena af stiftets skollärare vid de förberedande sammanträdena skola vi kanske framdeles återkomma.

J. V. S.

70 OM SAKPOLEMIK OCH PERSONPOLEMIK.

Litteraturblad n:o 10, oktober 1860

50 Herr Liljenstrand har icke ansett sig ännu hafva ordat tillräckligt om sitt lärda opus och vår anmälan af detsamma. Han uppträder ånyo i H:fors Tidningar (N:o 131), för att underrätta publiken, att detta blads redaktion haft den förvändheten, att göra en vetenskaplig diskussion till en polemik mot person.

Vi måste anse, att Hr L. glömt innehållet af sin tidigare replik mot vår anmälan af hans bok. Åtminstone förutsätter han, att H:fors